

ks. Piotr Łukasz Rosochacki
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Nierozerwalność małżeństwa w rozumieniu Cerkwi prawosławnej

Treść: Wstęp. 1. Prawosławne rozumienie małżeństwa. 1.1. Sakrament miłości. 2. Wieczność związku małżeńskiego. 3. Wieczność związku, a możliwość powtórnych małżeństw. 3. 1. „Śmierć” miłości. 4. Cerkiewny rozwód. 4.1. Przyczyny rozwodu. Zakończenie.

Wstęp

Małżeństwo, rozumiane jako związek mężczyzny i kobiety usankcjonowany prawnie, stanowi podstawową komórkę życia społecznego i religijnego. W tradycji chrześcijańskiej związek małżeński nabrał szczególnego znaczenia poprzez podniesienie do godności sakramentu przez Jezusa Chrystusa, stąd też małżeństwo jest przedmiotem zainteresowania i troski Kościoła katolickiego oraz Cerkwi prawosławnej. Rozłam chrześcijaństwa, który ostatecznie dokonał się Wielką Schizmą Wschodnią w 1054 roku, pozostawił swój ślad również w patrzeniu na ten sakramentalny związek. Katolicy i prawosławni w swym nauczaniu odwołują się do Pisma Świętego i Tradycji, jednak ich nauka odnośnie małżeństwa nie jest identyczna. W Ewangelii według św. Mateusza Jezus mówi: „Czy nie czytaliście, że Stwórca od początku stworzył ich jako mężczyznę i kobietę? I rzekł: Dlatego opuści człowiek ojca i matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela!” (Mt 19, 4b – 6). W powyższym

tekście wyraźnie podkreślono nierozzerwalność małżeństwa, jednakże mamy także świadomość, iż funkcjonuje wiele obiegowych opinii o „rozwodach kościelnych” czy o pochwalce cerkwi prawosławnej zezwalającej na rozwody i nowe związki. „Rozdwojenie” to stało się dla autora inspiracją do spojrzenia na przymiot nierozzerwalności małżeństwa z perspektywy Cerkwi prawosławnej. Powyższy temat wydaje się również aktualny w kontekście ożywionej dyskusji w łonie Kościoła katolickiego na temat katolickiej doktryny o nierozzerwalności małżeństwa.

1. Prawosławne rozumienie małżeństwa

Kościół prawosławny w swoim nauczaniu wiele miejsca poświęca małżeństwu. W swej doktrynie odwołuje się do rzymskiej definicji małżeństwa, które rozumie się jako „związek mężczyzny i kobiety oraz zespolenie [wspólnota] na całe życie, wspólnota boskiego i ludzkiego prawa”¹. Powyższe rozumienie małżeństwa weszło na stałe w zbiór praw Cerkwi prawosławnej. Powołują się na nie: *Номоканон в 14 титулах* (VI w., druga redakcja IX w.)², *Алфавитная Синтагма* Матфея Властаря i inne zbiory prawa, które mają „cerkiewny autorytet”³. Do powyższej definicji nawiązuje także Święty

¹ „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio” („Związek mężczyzny i kobiety oraz zespolenie [wspólnota] na całe życie, wspólnota boskiego i ludzkiego prawa” – tłum. aut.), Modestinus (D. 23, 2, 1). Cyt. za: T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Prawo małżeńskie*, t. 3, Olsztyn 1984, s. 16; Por. S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, Białystok 1994, s. 15 (S. Hrycuniak dokonał takiego tłumaczenia definicji: „Małżeństwo jest to zespolenie mężczyzny i niewiasty, wspólne przeznaczenie na całe życie, boskiej i ludzkiej prawdy skojarzenie”); Por. В. Цыпин, *Каноническое право*, Москва 2009, s. 656.

² Bizantyjski zbiór cerkiewnych przepisów i imperatorskich uchwał, które odnosiły się do Cerkwi – zapisane w VI wieku a później dokonano drugiej redakcji w wieku IX. Por. Номоканон, <https://ru.wikipedia.org/wiki/Номоканон> [dostęp: 24.04.2017].

³ Por. Архиерейский Собор, Основы социальной концепции Русской Православной Церкви, Москва, 13 – 16 августа 2000 г., <http://www.patriarchia>.

Sobór Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi (2000 r.), który zaznacza, iż „wczesnochrześcijańscy ojcowie i nauczyciele Cerkwi także opierali się na rzymskim rozumieniu małżeństwa”⁴. Cerkiew, czerpiąc z dorobku rzymskiego, nadała definicji małżeństwa chrześcijański sens, odwołując się do Pisma Świętego i cerkiewnej tradycji⁵, jednocześnie odchodząc od rzymskiej zasady rozwiązania małżeństwa na podstawie wzajemnej zgody stron⁶.

Doktryna Kościoła Prawosławnego mówiąca o małżeństwie nawiązuje przede wszystkim do Księgi Rodzaju, w której widzi opis pierwszego małżeństwa: „Pan Bóg rzekł: «Nie jest dobrze, żeby mężczyzna był sam, uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc» (Rdz 2, 18)”⁷, a także: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną” (Rdz 1, 28a)⁸. Według Cerkwi prawosławnej pierwsze małżeństwo ustanowił i pobłogosławił sam Pan Bóg. Wskazał cel, dla którego jest ono ustanowione: aby mąż i żona byli sobie wzajemnie pomocnikami, a przez małżeństwo ludzie rozmnażali się na ziemi⁹. Niektórzy teologowie prawosławni podkreślają, iż z właściwym ustanowieniem małżeństwa mamy do czynienia dopiero w drugim rozdziale Księgi Rodzaju, gdzie jest mowa o „jednym ciele”, bez żadnej wzmianki o prokreacji, która nie może być postrzegana jako cel małżeństwa¹⁰. Święty Sobór Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi nie odrzuca takiego celu, a nawet go

ru/db/text/141422.html [dostęp: 24.07.2017], X1; В. Цыпин, Каноническое право, dz. cyt., s. 656.

⁴ Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt., X2.

⁵ Por. В. Цыпин, Каноническое право, dz. cyt., s. 656; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu liturgia, teologia, życie*, Lublin 1995, s. 21-26.

⁶ PLOTIUS CONSTANTINOPOLITANUS, *Nomocanon*, Tit. XIII, cap. 4, PG 104, s. 1190 – 1194, cyt. za: U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego wiernych prawosławnych na forum Kościoła katolickiego*, Warszawa 2012, s. 137.

⁷ Por. П. Евдокимов, *Таинство любви*, Москва 2011, s. 212-214.

⁸ Por. П. Евдокимов, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 212-214.

⁹ М. ЯКИМІУК, Н. ГАВРИЕЛ, J. МИСИЕЈУК (red.), *Katechizm Cerkwi Prawosławnej*, Najpówka 2001, s. 57; П. Евдокимов, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 212 – 214.

¹⁰ Por. П. Евдокимов, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 200 – 201; *Katechizm Cerkwi Prawosławnej*, dz. cyt., s. 57.

dowartościowuje, stwierdzając: „urzeczywistniając pierwotną wolę Boga o stworzeniu, uświęcona Nim małżeńska wspólnota stanowi środek przedłużenia i pomnożenia rodu ludzkiego”¹¹. Doktryna prawosławna w kwestii małżeństwa odwołuje się do obecności Jezusa na weselu w Kanie Galilejskiej. W tym wydarzeniu dostrzega usankcjonowanie i uświęcenie związku małżeńskiego¹².

Teologowie prawosławni bardzo mocno podkreślają niebiański charakter małżeństwa oraz jego trwałość również po śmierci. Boskie pochodzenie małżeństwa nosi w sobie trwałe moralne podstawy oraz wskazuje na wieczny pozytywny stosunek Stwórcy ku niemu i koordynuje Jego stosunek z celem i naznaczeniem człowieka¹³. Koncepcję wiecznego trwania małżeństwa teologowie prawosławni opierają m.in. na nauczaniu św. Jana Chryzostoma, który stwierdza, że w małżeństwie mężczyzna i kobieta nie są dwojgiem, ale jedną istotą¹⁴. Powyższa nauka bardzo mocno kontrastuje z nauczaniem Kościoła katolickiego. Teolodzy prawosławni powołując się m.in. na dialog Chrystusa z Saduceuszami: „Gdy bowiem powstaną z martwych, nie będą się ani żenić, ani za mąż wychodzić, ale będą jak aniołowie w niebie” (Mk 12, 25), sugerują, że Kościół zachodni widzi w małżeństwie jedynie instytucję ziemską, której rola kończy się wraz ze śmiercią. Swą tezę argumentują tym, iż w Kościele zachodnim nigdy nie było sprzeciwu wobec zawierania powtórnych małżeństw przez owdowiałych ani nie ograniczono liczby ponownych małżeństw po śmierci współmałżonka. Teologowie prawosławni wskazują, iż taka praktyka jest sprzeczna z nauczaniem św. Pawła i praktyką kanoniczną Kościoła

¹¹ Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt., XI: „Воплощая изначальную волю Господа о творении, благословенный Им супружеский союз становится средством продолжения и умножения человеческого рода” (w tekście tłumaczenie autora).

¹² Por. ТАМЖЕ; S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 10.

¹³ S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 18.

¹⁴ *Patrologie cursus completus. Seria Latina*, 1 – 222, ed. J.P. Migne, Paris 1878 – 1890, LXI, s. 289

prawosławnego¹⁵. W rozumieniu Cerkwi małżeństwo ma znamię trwałości i wierności. Jest nierozzerwalnym związkiem pomiędzy dwiema niepowtarzalnymi i wiecznie istniejącymi osobowościami. Nie może być rozwiązane ze względu na potomstwo (usprawiedliwienie konkubinatu) czy solidarność rodzinną (podstawa „lewiratu”)¹⁶.

1.1. Sakrament miłości

Wewnętrzna cechą istoty małżeństwa, na mocy której następuje ścisła jedność, jest miłość, która została wyrażona słowami: „[...] opuści człowiek ojca i matkę i połączy się z żoną swoją i będą ci dwoje jednym ciałem”¹⁷ (Mt 19, 5; por. Ef 5, 31 – 33). Miłość – w teologii prawosławnej – stanowi materię sakramentu małżeństwa¹⁸. Również Święty Sobór podkreśla: “Dla chrześcijan małżeństwo jest nie tylko umową prawną, środkiem przedłużenia rodu i zaspokojeniem tymczasowych naturalnych potrzeb, ale zgodnie ze słowami świętego Jana Chryzostoma «sakramentem miłości», wiecznym zjednoczeniem małżonków między sobą w Chrystusie”¹⁹. Poprzez małżeństwo ludzie jednoczą się ze sobą tak ściśle, że wzajemnie siebie uświęcają. Ich związek postrzega się nie jako coś tylko zewnętrznego, ale jako wewnętrzne zjednoczenie, z którego wynika ich wzajemna miłość²⁰. Doktryna prawosławna, powołując się na słowa św. Pawła, który porównuje małżeństwo do związku jaki istnieje między Jezusem

¹⁵ Por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 17 – 18; S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 32.

¹⁶ J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 19.

¹⁷ Zob. П. ЕВДОКИМОВ, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 175-185.

¹⁸ Por. Н. РАПРОСКИ, *Sakrament małżeństwa w Kościele prawosławnym*, w: М. ПАЦИУШКІЕВИЧ (red.), *Słabość i moc. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Ząbki 1996, s. 128, 131

¹⁹ Архиерейский Собор, *Основы социальной концепции...*, dz. cyt., X2: „Для христиан брак стал не просто юридическим договором, средством продолжения рода и удовлетворения временных природных потребностей, но, по слову святителя Иоанна Златоуста, «таинством любви», вечным единением супругов друг с другом во Христе”.

²⁰ Por. S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 26.

a Kościołem²¹, stwierdza, iż samo pojęcie małżeństwa według nauki Nowego Testamentu jest tak wysokie, że nie może być zrównane z czymkolwiek na ziemi; jedyne porównanie można odnaleźć na płaszczyźnie boskiej. W tym kontekście związek małżeński postrzega się jako pełne zespolenie dwóch osobowości według ciała i ducha – zespolenie oparte na prawdziwej, osobistej i wzajemnej miłości²².

2. Wieczność związku małżeńskiego

Doktryna Cerkwi prawosławnej dotycząca małżeństwa wskazuje na jego rajskie pochodzenie i ustanowienie przez Boga. W ten sposób uzasadnia się, iż związek małżeński charakteryzuje się nierozzerwalnością. Potwierdzają to liczne fragmenty Pisma Świętego: „mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swą żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem” (Rdz 2, 24) oraz „A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” (Mt 19, 6). Powyższe uzasadnienie skrypturystyczne jest wspólne zarówno dla Cerkwi prawosławnej, jak i Kościoła katolickiego. Pojęcie nierozzerwalności małżeństwa jest mocno zakorzenione w wierze i w tradycji Kościołów Wschodu i Zachodu, jednak ich rozumienie stanowi już jedną z różnic w doktrynie małżeńskiej obu Kościołów²³.

Kościół katolicki podkreśla w swym ustawodawstwie: „Małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci” (Kan. 1141 KPK; por. kan. 853 KKKW). Cerkiew prawosławna nie akceptuje takiego stanowiska, a w swym nauczaniu akcentuje, iż małżeństwo ma charakter wieczny²⁴.

²¹ Por. Ef 5, 31-32; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 24-27; П. Евдокимов, Таинство любви, dz. cyt., s. 212.

²² S. НРЫСУНІАК, *Православне појмованіе маіжеństwa*, dz. cyt., s. 33; П. Евдокимов, Таинство любви, dz. cyt., s. 175-185.

²³ Por. T. KAŁUŻNY, *Nierozzerwalność małżeństwa w Kościele Prawosławnym*, Symposium 1(19) 2010, s. 41; S. НРЫСУНІАК, *Rozwód w појмованіу православному*, *Rocznik Teologiczny XIX (1977)*, nr 2, s. 103-122.

²⁴ Por. Архирейский Собор, *Основы социальной концепции...*, dz. cyt., XI; S. НРЫСУНІАК, *Православне...*, dz. cyt., s. 18; П. Евдокимов, Таинство любви,

Odwołując się do słów św. Pawła z Listu do Efezjan, w którym małżeństwo przyrównane jest do „wielkiego misterium” (Ef 5, 32)²⁵, prawosławni teolodzy widzą w nim odtworzenie wielkiej tajemnicy oblubieńczej miłości Chrystusa z Kościołem. Poprzez sakrament małżeństwa ludzka miłość przestaje być tylko ludzka – staje się wyrazem i znakiem miłości samego Chrystusa do swojej Oblubienicy – Kościoła²⁶. Tak jak Chrystus miłuje Kościół, tak mąż kocha swoją żonę. Małżeństwo może być tylko jedno na całe życie, jest bowiem czymś niepowtarzalnym. Wprowadza człowieka w wieczną radość i miłość, jest misterium Królestwa Bożego²⁷. J. Meyendorff podkreśla: „Kościół prawosławny *implicite* łączy małżeństwo z wiecznym Misterium, gdzie nie istnieją granice pomiędzy niebem a ziemią, gdzie również ludzka decyzja i działanie osiągają wieczny wymiar”²⁸. Poprzez kapłańskie błogosławieństwo ludzie ściśle jednoczą się ze sobą w małżeńskim związku tak, iż stają się jednym ciałem. Takie rozumienie małżeństwa wywodzi się z Pisma Świętego oraz z nauczania św. Jana Chryzostoma, który pouczał, iż w małżeństwie „mężczyzna i kobieta nie są dwojgiem, ale jedną istotą”²⁹. W doktrynie Cerkwi podkreśla się: „Małżeństwo jest «tajemnicą wielką» (świętym sakramentem), którą partnerzy otrzymują w Kościele za pośrednictwem błogosławieństwa i modlitwy kapłana. A tak, jak każdy inny sakrament, także i ten dotyczy życia wiecznego w Królestwie Bożym. Sakrament nie przestaje działać po śmierci jednego z małżonków, lecz tworzy «jak im jest dane»

dz. cyt., s. 175 – 240.

²⁵ Por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 24 – 26.

²⁶ Por. ТАМЖЕ; T. KAŁUŻNY, *Nierozerwalność małżeństwa...*, dz. cyt., s. 42.

²⁷ U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego...*, dz. cyt., s. 63-64; por. H. PĄPROCKI, *Sakrament małżeństwa w Kościele prawosławnym*, dz. cyt., s. 122 -125.

²⁸ J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 29 -30; por. K. GRYZ, *Antropologia przebóstwienia. Obraz człowieka w teologii prawosławnej*, Kraków 2009, s. 203-204.

²⁹ P.G., LXI, s. 289; por. Архиерейский Собор, *Основы социальной концепции...*, dz. cyt., XI; S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 46-47.

(Mt 19, 11) – związek wieczny”³⁰. Teolodzy prawosławni podkreślają, iż w Nowym Testamencie nigdzie bezpośrednio nie przewiduje się powtórnego małżeństwa po rozwodzie. Powołują się na słowa św. Pawła: „Tym zaś, którzy trwają w związkach małżeńskich, nakazuję nie ja, lecz Pan: Żona niech nie odchodzi od swego męża! Gdyby zaś odeszła, niech pozostanie samotną albo niech się pojedna ze swym mężem” (1 Kor 7, 10-11)³¹. Niektórzy Ojcowie Kościoła również potwierdzają wieczność świętego węzła. Teologowie prawosławni przywołują w tym kontekście słowa Atenagorasa, który określał ponownie wychodzącą za mąż rozwódkę jako «nierządnicę», a także stwierdzał: „Ten, kto pozbywa się swej pierwszej żony, pomimo jej śmierci, jest cudzołożnikiem, mimo iż czyni to w pewien zamaskowany sposób”³². Z całą mocą prawosławni kanoniści i teologowie podkreślają, iż Cerkiew radykalnie wyklucza poligamię równoczesną i postuluje jako ideał jedno, nierozzerwalne małżeństwo³³. Taką naukę o związku małżeńskim potwierdza oficjalne stanowisko Świętego Soboru w uchwale z dnia 7 (20) kwietnia 1918 roku: „Małżeński związek mężczyzny i kobiety, konsekrowany i ozdobiony w sakramencie małżeństwa siłą dającą łaskę, powinien być dla wszystkich prawosławnych chrześcijańskich małżeństw niezniszczalnym: wszyscy oni, przyjmując z pokorą wolę Bożą co do losów ich życia, powinni do końca dni wspólnie nieść i radości, i obciążenia małżeńskie, dążąc do realizacji słów Zbawiciela i Pana: „co Bóg złączył, człowiek niech nie rozdziela”³⁴. W podobnym duchu wypowiedział się również

³⁰ S. HRYCUNIAK, *Rozwód w pojmowaniu prawosławnym*, dz. cyt., s. 104; por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 64.

³¹ Por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 65-66.

³² P.G. VI, 968; por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 65-66.

³³ Por. P. L'HUILLIER, *Le divorce selon la theologie et le droit canonique de l'Eglise orthodoxe*, „*Messenger de l'Exarchat du Patriarcat russe en Europe occidentale*” 65 (1969), s. 25; U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego...*, dz. cyt., s. 64.

³⁴ Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение О поводах к расторжению брачного союза, освященного Церковью, Москва 07 (20) kwietnia 1918 roku, <http://www.zaweru.ru/pravila/399O%20поводах%20к%20расторжению%20брачного%20союза,%20освященного%20Церковью.html> [dostęp: 20. 07. 2017 r.]: „Супружеский союз мужа и жены,

Święty Sobór w roku 2000: „Cerkiew domaga się do śmierci wierności małżonków i nierozzerwalności prawosławnego małżeństwa”³⁵.

3. Wieczność związku, a możliwość powtórnych małżeństw

Nierozerwalność prawosławnego małżeństwa ma charakter wieczny i jest pewnym ideałem, do jakiego powinni dążyć małżonkowie. Cerkiew prawosławna w swej doktrynie dopuszcza jednak rozwody i powtórne małżeństwa, a praktykę tę należy uznać za mocno rozpowszechnioną. W literaturze przedmiotu można odnaleźć m.in. takie uzasadnienie praktyki powtórnych małżeństw: „Małżeństwo jako sakrament nie jest magicznym aktem, lecz darem łaski. Małżonkowie, mając ułomną naturę, mogą popełnić błąd; mogą prosić o łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa lub też mogą okazać się niezdolnymi do rozwoju tej łaski we wspólnym życiu. O ile okażą się w takim stanie, Kościół ma prawo uznać fakt, iż łaska Boża nie została «przyjęta», stąd może tolerować «rozłączenie» i zezwolić na nowe małżeństwo”³⁶. Teolog i kanonista prawosławny, Pierre L’Hullier, broniąc praktyki rozwiązywania małżeństw i zawierania powtórnych związków twierdzi, że jeśli Jezus naucza, iż małżeństwo nie powinno być rozwiązane, to nie mówi jednocześnie, że nie może być rozwiązane. Traktując słowa Jezusa jako prawdziwe przykazanie, zauważa, że sformułowanie: «niech nie rozdziela», implikuje, iż przekroczenie woli Bożej ze strony człowieka jest nie do wyeliminowania³⁷. S. Hrycuniak stwierdza ponadto, że idealne,

освященный и украшенный в Таинстве брака благодатною силою, должен быть у всех православных христиан-супругов нерушимым: все они, приемля с покорностью воле Божией свой жребий жизни, должны до конца дней совместно нести и радости, и тяготы супружества, стремясь осуществить слова Спасителя и Господа: «еже Богсонета, человек да не разлучает (Матф. 19, 6)».

³⁵ Архиерейский Собор, *Основы социальной концепции...*, dz. cyt. X3: „Церковь настаивает на пожизненной верности супругов и нерасторжимости православного брака”; por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 52.

³⁶ S. HRYCUNIAK, *Rozwód...*, dz. cyt., s. 104; por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 52. 65.

³⁷ Por. P. L’HULLIER, *Le divorce...*, dz. cyt., s. 28; T. KAŁUŻNY, *Nierozerwalność małżeństwa...*, dz. cyt. s. 43.

duchowe małżeństwo dane było i mogło być tylko w raju. Poprzez grzech zostało utracone, dlatego dopuszcza się także i formalny rozwód³⁸.

Prawosławna nauka o nierozzerwalności małżeństwa odwołuje się do znanych, także w nauce katolickiej, klauzul Mateuszowych, na których Cerkiew opiera swą praktykę rozwodową. W prawosławiu klauzule są przyjmowane w znaczeniu dosłownym, ekscyptywnym, jako prawdziwe wyjątki od zasady nierozzerwalności³⁹. Podkreśla się, iż cudzołóstwo unicestwia zawarte małżeństwo⁴⁰. Taka postawa różni się zasadniczo od katolickiej nauki dotyczącej interpretacji i próby odczytania powyższych fragmentów w duchu najnowszych badań historyczno-egzegetycznych⁴¹. Na Wschodzie poszukiwania biblistów nie mają żadnego znaczenia⁴². Dla Cerkwi prawosławnej słowa: «poza wypadkiem nierządu» (Mt 5, 32; por. Mt 19, 9)⁴³ są fundamentem, na którym opierają swoje stanowisko w sprawie rozwodów. Prawosławni kanoniści odwołują się do Ojców Kościoła, którzy zezwalali na powtórne małżeństwa. Należy zauważyć, iż nie wszyscy podzielali ten pogląd. Zdecydowanymi przeciwnikami takiej praktyki

³⁸ Por. S. HRYCUNIAK, *Rozwód...*, dz. cyt., s. 111-112; B. Цыпин, Каноническое право, dz. cyt., s. 699-708.

³⁹ S. JANKOWSKI, „Co Bóg złączył...” *geneza i znaczenie klauzul Mateuszowych Studium egzegetyczno-historyczne*, Warszawa 2015, s. 72.

⁴⁰ Por. ТАМЖЕ, s. 73; J. H. ERICKSON, *Orthodox Perspectives on Divorce and Remarriage*, w: *The Challenge of Our Past: Studies in Orthodox Cannon Law and History Church*, Crestwood, 1991, s. 43: “For the East generally, the Matthean exceptive phrase is understood not as a derogation from the prohibition to divorce but as a logical and necessary corollary. Adultery is the antithesis of marriage as it was established ‘from the beginning’ the perpetual union in love of one man and one woman”

⁴¹ Zob. *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006, komentarz do Mt 19, 9, s. 1386; R. BROWN (red.), *Katolicki Komentarz Biblijny*, Warszawa 2001, s. 931; W. GÓRALSKI, *Komentarz do kan. 1056*, w: J. KRUKOWSKI (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2, Poznań 2011, s. 253

⁴² U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego...*, dz. cyt., s. 71.

⁴³ Zob. П. Евдокимов, Таинство любви, dz. cyt., s. 310.

byli na przykład Atenagoras, Teofil, Klemens Aleksandryjski⁴⁴. Jednym z autorytetów opowiadającym się za dopuszczeniem praktyki rozwodów jest Orygenes. Jego nauka leży u podstaw całej teologii małżeństwa w Kościele prawosławnym⁴⁵. Orygenes w swym Komentarzu do Ewangelii św. Mateusza zauważa, iż niektórzy zwierzchnicy kościelni zezwalają oddalonym kobietom na powtórne małżeństwo za życia współmałżonka⁴⁶. Podkreśla, że taka praktyka jest wbrew prawu i nakazom Pisma Świętego, jednak dodaje: „zapewne nie działali oni bezpodstawnie i nie bez przyczyny, gdyż wydaje się, że zezwalając na taki związek, tolerowali słabość ludzką, chcąc zapobiec większemu złu”⁴⁷. Orygenes mówiąc o dopuszczeniu możliwości rozwodu, nie odwoływał się do klauzul Mateuszowych⁴⁸. W nauczaniu św. Bazylego Wielkiego również można odnotować opinie o dopuszczalności rozwodu z powodu cudzołóstwa⁴⁹, a w pismach św. Epifaniusza zezwala się nawet na powtórne małżeństwo z innych przyczyn⁵⁰.

W kontekście dyskusji nad prawidłowym odczytaniem Mateuszowej klauzuli wydaje się, iż nie bez znaczenia będzie tło historyczne, w jakim Cerkiew prawosławna wprowadziła prawo rozwodowe.

⁴⁴ Por. U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw prawosławnych? Refleksje na kanwie praktyki rozwodów i powtórnych małżeństw w akatolickich Kościołach wschodnich*, w: W. IRKA (red.), *Vir Ecclesiae deditus. Księga dla uczczenia Księdza Profesora Edwarda Góreckiego*, s. 191; S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 37-50.

⁴⁵ Por. T. ROGALEWSKI, *Nauka Jezusa o nierozzerwalności małżeństwa w Ewangelii św. Mateusza*, w: J. ŁACH (red.), *Z problematyki etosu biblijnego*, *Studia z biblistyki*, t. II, Warszawa 1980, s. 187.

⁴⁶ Por. ORIGENES, *Commentarius in Evangelium secundum Matthaëum*, t. 14, PG XIII, s. 1246; U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego...*, dz. cyt., s. 132-134.

⁴⁷ ORIGENES, *Commentarius in Evangelium...*, dz. cyt., s. 1246: „Non omnino tamen sine ratione, hec enim contra legem initio latam et scriptam, ad vitanda pejore, alieno arbitrio morem gerentes eos permississe verisimile est”.

⁴⁸ Por. S. JANKOWSKI, „*Co Bóg złączył...*”, dz. cyt., s. 72.

⁴⁹ Por. U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego...*, dz. cyt., s. 133-134; S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 37-50.

⁵⁰ Por. U. NOWICKA, *Stwierdzenie stanu wolnego...*, dz. cyt., s. 134-135; S. HRYCUNIAK, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, dz. cyt., s. 37-50.

W krótkich słowach ów kontekst i swoją opinię przedstawił kard. Charles Journet w czasie obrad Soboru Watykańskiego II: „Jest prawdą, iż niektóre Kościoły wschodnie [niekatolickie – przyp. autora] przyjęły rozwody w przypadkach cudzołóstwa i zezwalają niewinnym małżonkom na zawarcie powtórnych związków. Ten fakt ma wyjaśnienie w relacjach, jakie istniały w przeszłości między państwem a Kościołem. Pod wpływem prawa cywilnego, które dopuszczało w takich przypadkach możliwość rozwodu i nowego małżeństwa, do Kodeksu Kościoła Wschodniego, zwanego *Nomokanonem*, zostały dołączone *Novellae Justiniani* wyliczające wielorakie legalne podstawy rozwodu. W późniejszym okresie, celem usprawiedliwienia praktyki, Kościoły zaczęły się powoływać na klauzulę św. Mateusza o rozwodzie w przypadku cudzołóstwa”⁵¹. Powyższe stanowisko potwierdza także J. Meyendorff: „Po Leonie VI Kościół mógł określać status prawny wszystkich małżeństw, nawet tych, które były sprzeczne z normami chrześcijańskimi [...]. W praktyce był zobowiązany nie tylko błogosławić małżeństwa, których nie aprobował, ale nawet «rozwiązywać je» [tzn. „udzielać rozwodów”]⁵². Ponadto stwierdza się: „Kościół ani nie «uznawał» rozwodu, ani go nie «udzielał». Rozwód był uważany za ciężki grzech [...]. Kościół dopiero od X wieku, gdy otrzymał od cesarza prawny monopol rejestracji i zatwierdzenia wszystkich małżeństw, został zobowiązany do «dawania rozwodów»”⁵³. Powyższy tekst wskazuje, iż rozwód jest «cywilną» instytucją, którą cerkiew zaakceptowała jako swoją. Ojcowie Wschodni, którzy w swym nauczaniu byli przychylni praktyce rozwodowej w Kościele, bardzo rzadko jako źródło czy uzasadnienie swego stanowiska przywoływali Mateuszową klauzulę⁵⁴.

⁵¹ Tekst przemówienia znajduje się w: ACTA SYNODALIA SACROSANCTI CONCILII OECUMENICI VATICANI II, Vol. IV: *Periodus Quarta*, Pars III: *Congregationines generales*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, s. 45-46. Tłumaczenie podaje za: T. SIKORSKI, *Interwencja melchickiego biskupa Eliasza Zaghby na Soborze Watykańskim II w sprawie powtórnych małżeństw chrześcijan rozwiedzionych*, *Studia Theologica Varsaviensia* 21 (1983) nr 2, s. 85-91; por. U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw...*, dz. cyt. s. 192.

⁵² Por. J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 33.

⁵³ TAMŻE, s. 68-69.

⁵⁴ Por. U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw...*, dz. cyt., s. 192.

Współcześni teologowie prawosławni odnosząc się do nowotestamentowych tekstów o nierozzerwalności małżeństwa stwierdzają: „Możliwość rozwodu na gruncie *nierzędu* i nawet o wiele bardziej ogólna akceptacja dokonana przez św. Pawła, iż żona może odłączyć się od swego męża, jasno ukazują, że Nowy Testament nie przedstawia nierozzerwalności małżeństwa jako całkowitego stłumienia ludzkiej wolności. A wolność zakłada możliwość grzechu, jak i jego konsekwencji, co w ostateczności może doprowadzić do rozbicia związku małżeńskiego”⁵⁵. Cerkiew prawosławna uzasadniając prawo rozwiązywania małżeństw, stwierdza, iż sam Jezus wskazał na cudzołóstwo jako przyczynę rozwodu, gdyż właśnie ono bezczęści święty związek⁵⁶. Teolodzy prawosławni poddają ostrej krytyce katolicką naukę związaną z nierozzerwalnością małżeństwa i nieudzielaniem przez Kościół rozwodów: „Katolickie prawo, wbrew klauzuli Zbawiciela o nierozzerwalności małżeństwa, oprócz wypadków cudzołóstwa, w ogóle nie zezwala na rozwody, chociaż w praktyce Kościoła katolickiego znacznie częściej niż u nas, anuluje się jako nieważne faktycznie istniejące małżeństwa”⁵⁷. Autorzy w swych publikacjach nie wyjaśniają katolickiego stanowiska dotyczącego stwierdzenia nieważności małżeństwa sugerując, iż rozwiązuje się istniejący ważnie związek małżeński.

3.1. „Śmierć” miłości

Teologia Cerkwi w swej doktrynie o małżeństwie mocno akcentuje, iż materią sakramentu jest wzajemna miłość małżonków⁵⁸. Nierzadko jednak, jak zauważają kanoniści prawosławni, rzeczywistość upadłego człowieka nie pozwala osiągnąć w pełni ideału. Grzech

⁵⁵ J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 65.

⁵⁶ В. Цыпин, *Каноническое право*, dz. cyt., s. 701; zob. Архиерейский Собор, *Основы социальной концепции...*, dz. cyt., X3: „Единственным допустимым основанием развода Господь назвал прелюбодеяние, которое оскверняет святость брака и разрушает связь супружеской верности”.

⁵⁷ Тамże.

⁵⁸ Пор. Н. РАПРОСКИ, *Сакрамент małżeństwa...*, dz. cyt., s. 128.131; П. Евдокимов, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 175-185.

powoduje unicestwienie łaski sakramentu, konsekwencją czego jest śmierć małżeństwa⁵⁹. Pod pojęciem „śmierci” rozumie się nie tylko śmierć biologiczną, ale także moralną i religijną⁶⁰. Paul Evdokimov, prawosławny teolog, dokonuje klasyfikacji rodzajów śmierci małżeństwa wyróżniając:

1. śmierć miłości jako materii sakramentu spowodowanej przez cudzołóstwo;
2. śmierć religijną w wyniku odstępstwa od wiary;
3. śmierć cywilno-prawną (społeczną) na mocy skazania na karę śmierci;
4. śmierć przez trwającą długo nieobecność⁶¹.

W takim duchu należy rozumieć twierdzenie, iż Cerkiew nie rozwiązuje małżeństwa, gdyż zostało ono rozwiązane poprzez grzech człowieka⁶². Akt prawny rozwodu jedynie stwierdza w sposób formalny rozpad małżeństwa. Uznaje śmierć duchową związku małżeńskiego, poświadczając stan rzeczy spowodowany grzechem człowieka⁶³. Rozwód jest stwierdzeniem zniszczenia miłości oraz uznaniem nieistnienia małżeństwa⁶⁴. Paul Evdokimov dodaje: „Kościół uznaje więc, że są przypadki, w których życie małżeńskie pozbawione swej substancji sakramentalnej, staje się już tylko przedłużoną profanacją prowadzącą do zatracenia duszy. Nerozwiązywalność więzi grozi przymuszeniem do kłamstwa; chroniąc dobro ogółu masakruje się dobro osobiste. (...) Nerozwiązywalność więzi nie stanowi argumentu dla miłości. Kwestia staje się palącą wówczas, kiedy już nie ma nic do ocalenia, a więź pierwotnie ustanowiona jako nierozzerwalna

⁵⁹ Por. U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw...*, dz. cyt. s. 194-196; П. ЕВДОКИМОВ, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 314-327.

⁶⁰ Por. КАЛУЖНЫ Т., *Nierozzerwalność małżeństwa...*, dz. cyt., s. 48.

⁶¹ ТАМЖЕ; por. ЕВДОКИМОВ П., *Таинство любви...*, dz. cyt., s. 308-327.

⁶² Por. U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw...*, dz. cyt. s. 194-196; П. ЕВДОКИМОВ, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 314-327.

⁶³ U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw...*, dz. cyt. s. 195; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 64-69.

⁶⁴ U. NOWICKA, *Nierozzerwalność czy rozerwalność małżeństw...*, dz. cyt. s. 195; por. S. HRYCUNIAK, *Rozwód...*, dz. cyt., s. 111-112.

jest już rozwiązana i prawo nie dysponuje niczym, co mogłoby zastąpić łaskę, nie może ani uzdrowić, ani wskrzesić, ani powiedzieć: «Wstań i idź»⁶⁵. Zgodnie z takim ujęciem Cerkiew prawosławna, jak twierdzą kanoniści i teologowie prawosławni, nie udziela rozvodu w sensie ścisłym, ale poprzez swoje orzeczenie stwierdza zaistniały stan faktyczny⁶⁶. J. Meyendorff postuluje: „Praktycznie z całkowitą zgodnością z Pismem Świętym i Tradycją Kościoła, chciałbym zasugerować, by nasze kościelne władze zaprzestały «dawania rozwodów» (skoro i tak są one dawane przez sądy cywilne) i raczej na bazie uznania rozvodu cywilnego, iż małżeństwo faktycznie nie istnieje, wydawali «pozwolenia ponownego zawarcia związku małżeńskiego»⁶⁷.

4. Cerkiewny rozwód

Cerkiew prawosławna w swym nauczaniu mocno akcentuje nierozzerwalność związku małżeńskiego i jednocześnie, choć takiego wyboru nie pochwała, zezwala na rozwody i powtórne małżeństwa. Uzasadnia to następująco: „Ponieważ małżeński związek chrześcijan jest sakramentem i obrazem więzi między Chrystusem a Kościołem, to prawdziwy związek małżeński może być tylko jeden, tak jak Chrystus ma tylko jedną Oblubienicę – Cerkiew, a Cerkiew – tylko jednego Oblubieńca Chrystusa [...] Stąd mądrość Prawosławnej Cerkwi jest w tym, że ona dla wszystkich chrześcijan za prawdziwe uznaje jedno małżeństwo. Na drugie małżeństwo zezwala ze względu na wyrozumiałość względem ludzkiej słabości, a na trzecie zezwala niechętnie, z pokutą, jako nie wolne od grzechu, zapobiegając tym nieidealnym rozwiązaniem większemu złu – cudzołóstwu (współżyciu poza małżeństwem)”⁶⁸. Paul Evdokimov twierdzi, że akceptując

⁶⁵ П. ЕВДОКИМОВ, Таинство любви, dz. cyt., s. 314-327; por. T. KAŁUŻNY, *Nierozzerwalność małżeństwa...*, dz. cyt., s. 44.

⁶⁶ Por. S. HRYCUNIAK, *Rozwód...*, dz. cyt., s. 104; T. KAŁUŻNY, *Nierozzerwalność małżeństwa...*, dz. cyt., s. 42.

⁶⁷ J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 69.

⁶⁸ Филарет, Собрание мнений и отзывов Филарета, митрополита Московского, сущіе за: Ю. Максимов, Учение Христова о нерасторжимости

rozwód Kościół prawosławny składa świadectwo nieskończonego poszanowania osoby ludzkiej i sakramentu miłości charyzmatycznej⁶⁹. Wskazuje na wewnętrzną wolność i osobistą odpowiedzialność przed Bogiem. Święty Sobór podkreśla: „Niestety, czasami z powodu grzesznej niedoskonałości małżonkowie mogą okazać się niesposobnymi zachować dar łaski Bożej, przyjętej przez nich w Sakramencie małżeństwa, i zachować jedność rodziny. Pragnąc zbawienia grzeszników, Cerkiew daje im możliwość poprawy i po odbyciu pokuty gotowa jest znowu dopuścić ich do Sakramentów”⁷⁰. Pomimo dopuszczenia rozwodów ze względu na słabość człowieka, normą dla Cerkwi prawosławnej pozostaje zawsze nierozzerwalność małżeństwa⁷¹. W nauczaniu wskazuje się nawet, iż drugie małżeństwo nigdy przez Cerkiew nie było uznawane za «pełne» małżeństwo. Świadczy o tym fakt, że dla drugiego i trzeciego małżeństwa przewidziany jest inny obrzęd sakramentu. O ile dla pierwszego małżeństwa w liturgii dominuje uroczysty, radosny charakter, to przy kolejnych związkach liturgia ma charakter pokutny⁷². Prawo Cerkwi, zezwalając

брака «кроме вины прелюбодеяния» (Мф. 5, 32) и современная практика «церковных» разводов. Богословский аспект., opublikowano 14. 11. 2008r., <http://www.pravoslavie.ru/jurnal/28265.htm> [dostęp: 20.07.2017]: «Поскольку брачный союз христианский есть таинство и образ союза Христа с Церковью, то совершенный брачный союз может быть только один, так как Христос имеет единую только невесту – Церковь, и Церковь – только единого жениха, Христа... Отсюда мудрость Православной Церкви заключается в том, что она для всех христиан совершенным признает один брак. Второй брак допускает она по снисхождению к немощи человеческой, а третий допускает неохотно, с епитимией, как не свободный от греха, отвращая сим несовершенным делом большее зло – любодеяние вне брака».

⁶⁹ П. Евдокимов, Таинство любви, dz. cyt., s. 212.

⁷⁰ Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt. X3.

⁷¹ Пор. ТАМЖЕ; Т. КАЛУЖНЫ, *Nierozzerwalność małżeństwa...*, dz. cyt., s. 46; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 65.

⁷² Пор. Ю. Максимов, Учение Христова о нерасторжимости брака..., dz. cyt.; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 52-56: „Obrządek zawierania «powtórnego małżeństwa» jest tak uderzająco inny i posiada charakter pokutny, że w niektórych przypadkach, gdy drugie małżeństwo jest faktycznie szczęśliwym wydarzeniem, to trudno wówczas usprawiedliwić jego użycie i dawać

na drugie i trzecie małżeństwo, stawia stronom pewne warunki: „Cerkiew nie zachęca do drugiego małżeństwa. Niemniej jednak po prawomocnym rozwodzie cerkiewnym, zgodnie z prawem kanonicznym, zezwala się na małżeństwo niewinnej stronie. Osobom, których pierwsze małżeństwo rozpadło się i było rozwiązane z orzeczeniem o ich winie, na zawarcie drugiego małżeństwa zezwala się jedynie pod warunkiem skruchy i wykonania pokuty nałożonej zgodnie z kanonicznymi zasadami. W tych wyjątkowych przypadkach, kiedy zezwala się na trzecie małżeństwo, okres pokuty, zgodnie z zasadami Bazylego Wielkiego, zwiększa się”⁷³. Cerkiew prawosławna zezwala na trzy małżeństwa, czwartego kategorycznie zabrania⁷⁴.

Kościół prawosławny w swej nauce o małżeństwie odwołuje się często do pojęcia «ekonomii kościelnej», rozumianej jako czasowe i doraźne odejście od ścisłego zastosowania przepisów z racji pastoralnych⁷⁵. Dopuszcza możliwość rozwiązania sakramentalnego związku i zawarcie nowego nawet wówczas, gdy stoi to w sprzeczności z ogólną nauką o małżeństwie. Rozwód traktuje się jako wyjątkowe,

możliwe do przyjęcia wyjaśnienie dla młodej pary i całego zgromadzenia. Prawosławne rubryki zalecają, by był stosowany jedynie w tych przypadkach, jeśli oboje nowożeńcy zawierają małżeństwo powtórne. Zastrzeżenie to trudno wyjaśnić teologicznie, gdyż jak to widzieliśmy powyżej, w biblijnej i kanonicznej tradycji Kościoła byłoby trudne do przyjęcia za w pełni «normalne» małżeństwo, którego jedna ze stron była już w związku małżeńskim”.

⁷³ Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt., ХЗ: „Церковь отнюдь не поощряет второбрачия. Тем не менее после законного церковного развода, согласно каноническому праву, второй брак разрешается невиновному супругу. Лицам, первый брак которых распался и был расторгнут по их вине, вступление во второй брак допускается лишь при условии покаяния и выполнения епитимии, наложенной в соответствии с каноническими правилами. В тех исключительных случаях, когда допускается третий брак, срок епитимии, согласно правилам святого Василия Великого, увеличивается”.

⁷⁴ Por. S. HRYCUNIAK, *Rozwód...*, dz. cyt., s. 122; П. Евдокимов, *Таинство любви*, dz. cyt., s. 313

⁷⁵ Por. W. HRYNIEWICZ, *Zasada «ekonomii eklezjalnej» w życiu i teologii prawosławia*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*, 28 (1981) nr 6, s. 137-152.

choć konieczne ustępstwo, podyktowane wyrozumiałością i troską Cerkwi o duchowe dobro człowieka⁷⁶. W myśl powyższej zasady zezwala się na zawarcie nowych małżeństw obu stron⁷⁷.

4.1. Przyczyny rozvodu

Omawiając szczegółowe przepisy dotyczące rozwodów w Cerkwi prawosławnej należy zauważyć, iż Kościół prawosławny, choć bez wątplenia stanowi jedno wyznanie, jednakże instytucjonalnie i hierarchicznie jest podzielony. Ze względu na rozmiary powyższego opracowania zostaną przytoczone w nim tylko przepisy obowiązujące w Rosyjskim Kościele Prawosławnym, znanym również jako Patriarchat Moskiewski.

Współcześnie obowiązująca nauka dotycząca rozwodów w Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej została wyłożona w następujących dokumentach:

1. Uchwała ze względu na wydanie dekretów o rozwodach i małżeństwie cywilnym⁷⁸,
2. Uchwała o powodach rozwodów związków małżeńskich błogosławionych przez Cerkiew⁷⁹,

⁷⁶ Пор. Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt. X3; Т. КАЛУЖНЫЙ, *Nierozzerwalność małżeństwa...*, dz. cyt., s. 46; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 44-47.

⁷⁷ Пор. Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt. X3; J. MEYENDORFF, *Małżeństwo w prawosławiu...*, dz. cyt., s. 68.

⁷⁸ Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение по поводу декретов о расторжении брака и о гражданском браке, 19.02. (04.03)1918г., http://krotov.info/acts/20/1917_19/19180304.html [dostęp: 20.03.2017]

⁷⁹ Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение о поводах к расторжению брачного союза, освященного Церковью, 07.04. (20.04) 1918г., <http://www.zaweru.ru/pravila/399-O%20поводах%20к%20расторжению%20брачного%20союза,%20освященного%20Церковью.html> [dostęp: 20.03.2017].

3. Uchwała, uzupełnienie Soborowej uchwały o powodach rozwodów związków małżeńskich pobłogosławionych przez Cerkiew⁸⁰,
4. Podstawy socjalnej koncepcji Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej⁸¹.

W powyższych dokumentach podkreśla się niezmienną tradycję Cerkwi odnośnie nauczania o nierozzerwalności małżeństwa. Jednakże przewidziane są określone sytuacje, w których ze względu na słabość człowieka możliwe jest rozwiązanie małżeństwa⁸². Wskazuje się, iż władzę nad związkiem pobłogosławionym w Cerkwi ma jedynie władza kościelna; żadna władza świecka nie może rozwiązywać takich związków⁸³. Rozwód cywilny bez rozwiązania małżeństwa na forum Cerkwi nie jest wystarczający do zawarcia nowego związku.⁸⁴

W dokumentach Soboru stwierdza się: „Święta Cerkiew dopuszcza rozwiązanie związku małżeńskiego pochylając się jedynie nad słabością ludzką, troszcząc się o zbawienie ludzi – zapobiegając nieuchronnemu łamaniu prawa i dając ulgę ciężkim cierpieniom – pod warunkiem wcześniejszego prawdziwego rozpadu małżeństwa i niemożliwości jego realizacji”⁸⁵. Rosyjska Cerkiew Prawosławna podaje następujące powody, na mocy których można orzec rozwód:

1. apostazja od wiary prawosławnej,
2. cudzołóstwo i czyny przeciwne naturze (pozew o rozwód można wnieść do trzech lat od uzyskania informacji o cudzołóstwie współmałżonka, jednak nie później niż dziesięć lat od

⁸⁰ Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение о дополнении соборного определения о поводах к расторжению брачного союза, освященного Церковью, 20.08 (02.09) 1918, <http://www.bogoslov.ru/data/100/413/1234/Dejanija00.pdf> [dostęp: 20.03.2017].

⁸¹ Архиерейский Собор, Основы социальной концепции, dz. cyt.

⁸² Пор. Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение о поводах к расторжению..., dz. cyt. pkt 1-2

⁸³ Пор. Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение по поводу декретов, dz. cyt., pkt. 1.3.

⁸⁴ Пор. ТАМЖЕ, pkt 2.

⁸⁵ ТАМЖЕ.

- samego czynu; grzech cudzołóstwa nie może być powodowany chęcią „wyłudzenia” cerkiewnego rozwodu),
3. uprzednia impotencja (Impotencja staje się powodem rozwodu dopiero po dwóch latach od zawarcia małżeństwa; wyjątek stanowi sytuacja, gdy impotencja jest bezsporna, również wynika z braku organów lub ich defektu. Prawosławny prawodawca uznaje również za przeszkodę impotencję powstałą w wyniku samookaleczenia już po zawarciu małżeństwa),
 4. choroby: trąd i syfilis,
 5. zaginięcie jednego z małżonków – nieobecność powyżej trzech lat; w określonych przypadkach okres ten może być zmniejszony do lat dwóch,
 6. skazanie na karę, połączoną z utratą praw cywilnych; przeszkoda ustaje wówczas, gdy po odbyciu kary małżeństwo jest kontynuowane,
 7. zagrożenie dla życia małżonka lub potomstwa,
 8. współżycie z członkami rodziny, sutenerstwo i czerpanie korzyści z nierządu współmałżonka,
 9. zawarcie drugiego małżeństwa⁸⁶,
 10. nieuleczalne zaburzenie psychiczne, które nie pozwala na kontynuowanie życia małżeńskiego,
 11. porzucenie przez współmałżonka, które nie pozwala na kontynuowanie małżeństwa⁸⁷.

Powyższe przepisy zostały uchwalone na Lokalnym Soborze Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej w 1918 roku. Pierwsze dziewięć zatwierdzono uchwałą z dnia 07. 04. (20. 04) 1918 r., a następnie – kilka tygodni później, 20.08 (02.09) 1918r. spis ten został uzupełniony o kolejne dwie przyczyny, na podstawie których można orzec rozwód.

Kolejnego uzupełnienia przyczyn rozwodowych Rosyjska Cerkiew Prawosławna dokonała w roku 2000 w wydanym wówczas dokumencie „Podstawy socjalnej doktryny Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej”.

⁸⁶ Por. Там же, pkt 3.

⁸⁷ Священный Собор Православной Российской Церкви, Определение о дополнении соборного определения..., dz. cyt., pkt 1.

W powyższym akcie przewiduje się, iż oprócz wyżej wymienionych przyczyn, powodem do rozwodu mogą być:

1. AIDS,
2. alkoholizm,
3. zależność od narkotyków,
4. aborcja dokonana przez żonę bez zgody męża⁸⁸.

Jest to aktualny stan prawny i nie można wykluczyć, iż spis ten będzie modyfikowany. Takie przypuszczenie wydaje się potwierdzać przywoływany już dokument Świętego Soboru, w którym stwierdza się: „jednakże, jeśli rozpad małżeństwa jest faktem dokonany – szczególnie przy oddzielnym zamieszkaniu małżonków – a odbudowanie rodziny jest niemożliwe, to ze względów duszpasterskich, także zezwala się na cerkiewny rozwód”⁸⁹.

Prawosławna Cerkiew nieprzerwanie uczy o nierozzerwalności małżeństwa, podkreślając jego wieczny charakter, ale jednocześnie w swych przepisach prawnych formułuje kolejne przyczyny, na mocy których można rozwiązać małżeństwo. W tym duchu również kształtuje się praktyka cerkiewnego sądownictwa, co potwierdza prawosławny kanonista Цыпин, stwierdzając: „Współcześnie sprawy rozwodowe, jak wiadomo, rozpatruje się w państwowych organach sądowych. [...] Cerkiewna władza, w takim wypadku, nie prowadzi złożonego postępowania sądowego, podobnego do tego, jakie organizowano w synodalnym czasie w Konsistori lub Synodzie, nie mając dla tego wystarczających możliwości, a może opierać się w swoim rozstrzygnięciu o prośbę rozwiązania małżeństwa tylko na zeznaniach samych małżonków, świadectwie duchownego, a także na podstawie wyroku sądu państwowego dotyczącego danego małżeństwa, jeżeli on już jest”⁹⁰.

⁸⁸ ТАМЖЕ.

⁸⁹ Архиерейский Собор, Основы социальной концепции, dz. cyt. X 3

⁹⁰ Пор. В. Цыпин, Каноническое право, dz. cyt., s. 692.

Zakończenie

Podsumowując, należy stwierdzić, iż tradycja prawosławna, podobnie jak katolicka, opowiada się za nierozzerwalnością małżeństwa. Oba Kościoły czerpią z Pisma Świętego i Tradycji, jednak wyżej wymienione pojęcie rozumieją w odmienny sposób. Kościół katolicki stoi na straży nierozzerwalności sakramentalnego i dopełnionego związku małżeńskiego, zaś Cerkiew przewiduje liczne możliwości udzielenia rozwodu. Stanowisko Cerkwi prawosławnej odnośnie możliwości zawarcia trzech małżeństw może okazać się dość skomplikowane dla człowieka wychowanego w duchu katolickim. Z jednej strony Cerkiew naucza o wiecznym charakterze małżeństwa, z drugiej otwarcie mówi o możliwości rozwodu. Również najważniejsze dokumenty Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej podkreślają ten dualizm: „W celu duchowego wychowania narzeczonych i dążąc do wzmocnienia więzi małżeńskich, księży wzywa się, aby w spotkaniu, poprzedzającym udzielenie Sakramentu małżeństwa, w szczególności objaśnić narzeczonym ideę nierozzerwalności cerkiewnego związku małżeńskiego, podkreślając, że rozwód w ostateczności może mieć miejsce tylko w przypadku popełnienia przez małżonków czynów, które określone są przez Cerkiew jako przyczyny do rozwodu⁹¹”. Dokonując analizy obowiązujących norm dotyczących nieważności małżeństwa i prawa rozwodowego Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, należy stwierdzić, iż w Cerkwi ponad prawem stoi duszpasterska ekonomia, która ze względu na słabość człowieka dokonuje kolejnych ustępstw, okazując miłosierdzie swym wiernym. Z analizy przedstawionej w powyższym opracowaniu wynika, że wewnątrz Cerkwi prawosławnej dokonał się rozłam pomiędzy teologią a cerkiewną praktyką udzielania rozwodów, którą próbuje się uzasadniać słabością człowieka i okazywaniem miłosierdzia. Takie działania nie prowadzą do umocnienia instytucji małżeństwa, a wręcz przeciwnie – jej osłabienia i zwiększenia liczby rozwodów.

⁹¹ Пор. Архиерейский Собор, Основы социальной концепции..., dz. cyt. X3.

Indissolubility of marriage according to the Orthodox Church

Summary

Though the indissolubility of marriage is deeply rooted in the faith and the tradition of both the Catholic and Orthodox Churches, the understanding of this attribute of marriage is one of the differences in the doctrine on marriage in the teaching of the sister Churches. In the article the question of the indissolubility of marriage was presented from the point of view of teaching of the Orthodox Church with the detailed consideration given to the regulations of the Russian Orthodox Church (the Patriarchate of Moscow). Both the biblical and theological arguments were presented which gave the understanding of the indissolubility of the orthodox marriage, but also its eternal character.

The author has shown the conflict which lays between the theological theory – teaching about the eternal marriage and the pastoral practice, which due to human weakness lets the new marriages to be blessed. “The sacrament of love” (as the marriage is often named in the orthodox theology) is for eternity – not only till the end of life, the article shows the actual juridical situation of the reasons for which the marriage could be dissolved.

The article is a help to understand the teaching of the Orthodox Church in such an important sphere of the ecclesiastical law as the conjugal law.

Słowa kluczowe: Cerkiew prawosławna, nierozzerwalność małżeństwa, małżeństwo, rozwód, rozwód kościelny

Key words: Orthodox Church, indissolubility of marriage, marriage, divorce, ecclesiastical divorce

Notka o autorze:

Ks. mgr lic. Piotr Łukasz Rosochacki – licencjat prawa prawa kanonicznego, doktorant Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW.